

Proces-Verbaal en verkeersrecht

Hans Gilliams

Inleiding

1. Met een boutade op een uitspraak van A. BESSON, procureur-generaal bij het Franse Hof van Cassatie (1) zou men kunnen stellen dat juristen niet alleen 'des techniciens du doute' maar eigenlijk ook 'des techniciens de la route' zouden moeten zijn. Inderdaad, elk jaar geven honderdduizenden verkeersongevallen en -misdrijven aanleiding tot een vloedgolf betwistingen voor overwerkte politierechters. Aan meer dan 95 procent van de betwistingen over burgerlijke aansprakelijkheid bij het Hof van Cassatie blijkt als basis een verkeersongeval te liggen (2). Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat het Verkeersrecht (nog steeds geen vak in het curriculum van de Vlaamse rechtsfakulteiten) ons een schril beeld biedt van de diepe kloof die tussen juridische theorie en rechtspraktijk gaapt. Dit geldt zo mogelijk nog meer in het geval dat *processen-verbaal met wettelijke bewijswaarde* hun intrede doen in de strafprocedure. Dan worden voor het straf(proces)recht fundamenteel geachte beginselen zoals het vermoeden van onschuld, het voordeel van de twijfel, het beginsel van de vrije bewijsleer, enz. ernstig op de helling gezet. De automobilist zal zich voor een gejaagde en vaak overwerkte politierechter bevinden die, om het wat oneerbedig te zeggen, vonnissen als worsten moet draaien. Hij zal zich voor de niet te onderschatten opdracht gesteld zien de gegevens van het proces-verbaal te weerleggen onder het wakend oog van het openbaar ministerie dat zich van de bewijslast bevrijd zag. Men mag zonder overdrijven stellen dat het proces-verbaal, waarover in de rechtsleer slechts zelden wordt gehandeld en door de wetgever niet waardig werd bevonden er een duidelijke en algemene regeling aan te geven, een enorme impact heeft op het concrete verloop van het strafproces.

2. De problematiek van deze verhandeling, die zich op drie verschillende rechtsdomeinen (dat van het strafprocesrecht, dat van het nu toch wel autonoom te noemen verkeersrecht en dat van het recht der burgerlijke aansprakelijkheid) situeert, is complex te noemen. Daarom werd geopteerd voor een zeer ruime situering in het kader van het

(1) Geciteerd door VANDEPLAS, A., onder Pol. Gent, 9 februari 1978, *R.W.*, 1977-78, 2730.

(2) Aldus VAN QUICKENBORNE, M., in *Onrechtmatige daad. Actuele tendensen* (Ed. VANDENBERGHE, H., blz. 166.

strafprocesrecht (I) en een behandeling van de processen-verbaal met wettelijke bewijswaarde in het algemeen (II). Vervolgens verplaatst het onderzoek zich meer naar het domein van het verkeersrecht zelf (III, IV en V). Tenslotte wordt gepoogd een aantal conclusies en praktische voorstellen te formuleren.

3. Het spreekt voor zichzelf dat in het bestek en het opzet van dit werkje slechts weinig elementen grondig konden worden uitgediept. De auteur ervan hoopt echter dat hij een eigen bescheiden bijdrage zal leveren tot de verheldering van een rechtsdomein waarmee elke rechtsgeenoot dagelijks als weggebruiker wordt geconfronteerd.

§ 1. De rol van het proces-verbaal in de bewijsvoering voor de strafrechter

4. Een duidelijke uitwerking van dit probleem vergt een voorafgaande kenschets van het bewijs in strafzaken. Hierbij wordt eenvoudigheidshalve een onderscheid gemaakt tussen bewijsvoering en bewijsmiddelen.

De *bewijsvoering* moet de rechter toelaten zich een 'innerlijke overtuiging' te vormen over de voorliggende zaak. Binnen bepaalde grenzen (3) mag hij de door de partijen voorgebrachte elementen soeverein appreciëren: hier geldt dus het belangrijkste beginsel van de vrije bewijsleer.

Op het vlak van de *bewijsmiddelen* impliceert dit beginsel dat a priori aan geen enkel bewijsmiddel de voorkeur mag worden gegeven. Nochtans bepaalt art. 154 Sv. dat de overtredingen bewezen worden "hetzij door processen-verbaal en verslagen, hetzij door getuigen bij gebrek aan of tot staving van processen-verbaal" (4). De rechtspraak heeft deze opsomming echter nooit als beperkend ervaren. Met name stelt het Hof van Cassatie (5) dat de wet (in strafzaken) in principe geen bijzondere bewijsmanier instelt en de rechter dus vrij oordeelt over de waarde van elk aangebracht bewijsmiddel: in België geldt duidelijk de rechterlijke vrijheid van appreciatie, m.a.w. de vrije bewijsleer (6).

(3) L. VERVLIET vermeldt in zijn artikel 'De bewijswaarde van processen-verbaal betreffende de vaststelling van misdrijven', *R.W.*, 1980-81, 1358: Eerbied voor de algemene rechtsbeginselen, de menselijke persoonlijkheid en de rechten der verdediging. Uiteraard moet ook een proces-verbaal (als bewijsmiddel) opgemaakt zijn in overeenstemming met de algemene rechtsprincipes: Cass., 9 december 1974, *Pas.*, 1975, I, 379.

(4) Art. 154 Sv. regelt het bewijs m.b.t. overtredingen (het staat in het hoofdstuk over de politierechtbanken). Art. 189 Sv. maakt het ook toepasselijk op het bewijs van wanbedrijven. (Zie ook noot 29).

(5) O.m. in zijn arrest van 28 februari 1979, *Pas.*, 1979, I, 778.

(6) Zie o.m. TROUSSE, P., 'La preuve des infractions', *R.D.P.*, 1958-59, 741 e.v.; Cass., 29 oktober 1962, *Pas.*, 1963, I, 272.

5. Daar in het strafproces niet het recht of de jurisprudentie maar wel de feiten moeten worden bewezen, mag men toch wel stellen dat het getuigenbewijs het voornaamste (in de zin van : meest aangewende) is in ons strafrecht (7). Uiteraard kan elke persoon als getuige bewijselementen aanbrengen of worden opgeroepen. Anderzijds heeft de wet ook bijzondere aandacht besteed aan de getuigenissen van personen die zij speciaal belastte met het opsporen en vervolgen van misdrijven (8). Deze personen dienen hun getuigenissen vast te leggen in daartoe bestemde akten, nl. in *processen-verbaal*.

6. Inderdaad zijn ook de processen-verbaal getuigenissen : oorspronkelijk waren de lagere agenten die misdrijven moesten rapporteren veelal ongeletterd en brachten ze mondeling (verbaal) verslag uit aan hun oversten die er 'akte van namen' (9). De betekenis is nu vergleden naar 'geschreven, officiële getuigenissen' die naar de vorm authentieke akten uitmaken (10). Laten we echter van meet af aan duidelijk stellen dat deze bijzondere aandacht nog niet betekent dat er een proces-verbaal nodig is om tot vervolging over te gaan. Processen-verbaal zullen wel vaak -ook en vooral waar het om verkeerszaken gaat- een diepgaande en soms zelfs beslissende invloed hebben op het verloop van de procedure, maar zijn geenszins de *titel* van de vervolging. Het ontbreken van een proces-verbaal kan geen exceptie van onontvankelijkheid van de strafvordering met zich meebrengen (11).

7. Net zoals elke andere akte heeft een proces-verbaal *bewijskracht* : de rechter is ertoe gehouden de inhoud, de betekenis te eerbiedigen die de opsteller(s) in die akte heeft/hebben willen vastleggen : hij mag het geschrift niet verdraaien, niet denatureren (12).

8. Deze bewijskracht geldt ongeacht de *bewijswaarde* van een akte : hier gaat het om de geloofwaardigheid, het vertrouwen dat men hecht aan een geschrift : in welke mate stemt het met de waarheid overeen,

(7) Vgl. *Pandectes Belges*, tw. 'Force probante des procès-verbaux d'infraction', nr. 1.

(8) VAN ROYE, R., *Le Code de la Circulation*, Nr. 1993.

(9) Zie : BRAAS, *Précis de procédure pénale*, dl. I, nr. 360, blz. 287 ; GARRAUD, R., *Précis de procédure pénale*, nr. 465 (noot 1) blz. 670 ; VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 25, kol. 1364.

(10) BONNIER, E., *Traité des preuves*, dl. II, blz. 155, nr. 577 ; zie ook BRAAS, *o.c.*, nr. 360 ; GARRAUD, R., *o.c.*, nr. 465.

(11) Reeds vermeld bij MAUGIN, M., *Traité des procès-verbaux en matière criminelle, correctionnelle et de simple police*, (Ed. FAUSTIN-HELIE), blz. 13-15. Zie ook : GARRAUD, *o.c.*, nr. 465 ; Enc. DALLOZ, *Répertoire de droit pénal et de procédure pénale*, tw. 'Procès-verbaux', nr. 7.

(12) Zie : DUMON, F., 'De motivering van de vonnissen en arresten en de bewijskracht van de akten', *R.W.*, 1978-79, 307.

bewijst het iets? Tenslotte is er de *wettelijke bewijswaarde* van een akte: het is de mate waarin een akte volgens de wet bewijs oplevert waardoor de rechter *gebonden* is. Zoals bekend zijn er twee graden wettelijke bewijswaarde: een akte levert bewijs op tot betichting van valsheid of tot bewijs van het tegendeel; zoniet geldt ze als eenvoudige inlichting.

9. Het is nu door het toekennen van wettelijke bewijswaarde aan sommige processen-verbaal van bepaalde bevoegde personen, dat de wet een uitzondering zal maken op het principe van de vrije bewijsleer: er wordt een categorie bevoorrechte getuigenissen geschapen waaraan de rechter gebonden is (13); de regel 'testis unus, testis nullus' wordt doorbroken (14). In de mate dat processen-verbaal met dergelijke bewijswaarde worden aangewend, zal de rechterlijke vrijheid van appreciatie worden ingeknot (15). Zelfs als een proces-verbaal slechts geldt tot bewijs van het tegendeel is de rechter bij gebrek aan dat tegenbewijs volledig door het stuk gebonden en zal de veroordeling moeten volgen. Bovendien brengt het systeem van de wettelijke bewijswaarde ook mee dat de verdachte niet langer 'lijdelijk' kan blijven (wat nochtans in principe zijn recht is): de wet heeft immers zijn tegenstander van de bewijslast ontslagen en deze volledig op zijn schouders gelegd. Merk op dat het vereiste tegenbewijs een *volledig* tegenbewijs moet zijn: de regel 'in dubio pro reo' geldt dus niét (16) (17).

10. Al vlug stelt men zich de vraag naar het waarom van deze techniek. Verscheidene auteurs nemen er scherp stelling tegenover. Reeds in 1830 pleitte de penalist MOLENES voor een snelle afschaffing van de wettelijke bewijswaarde van akten in strafzaken en sprak de vurige hoop uit 'que le principe sacré de la conviction (du juge) soit rendu commun à toutes les juridictions chargées à infliger des peines' (18). Ook anderen staan een terugkeer naar het 'gemene recht' en een afschaffing van het systeem van de geprivilegieerde getuigenissen voor (19). Voor wat betreft de processen-verbaal die gelden tot betichting van valsheid kan hun standpunt worden bijgetreden: bijna ieder-

(13) *Pandectes Belges*, tw. 'Force Probante...', nr. 1, nr. 13.

(14) VAN HOUTT, C., *Strafvordering*, dl. I, Gent, 1976, blz. 68.

(15) VAN HOUTT, C., *o.c.*, blz. 253.

(16) TROUSSE, P., *o.c.*, 737-738.

(17) *Pandectes Belges*, tw. 'Force probante...', nr. 58; VERVLIET, L., *o.c.*, kol. 1393, nr. 89.

(18) Geciteerd door VERVLIET, L., *o.c.*, kol. 1456, nr. 139.

(19) GARRAUD, R., *Traité théorique et pratique d'instruction criminelle et de procédure pénale*, I, nr. 264, blz. 522.

een verwerpt vandaag het systeem van een vermoeden (20) dat alleen kan worden aangevochten met behulp van een zeer omslachtige en dure procedure van inschrijving wegens valsheid (21). De rechten van de verdediging lijken de reële mogelijkheid van een tegenbewijs te vergen.

11. Wat betreft de processen-verbaal die (zoals in het verkeersrecht) gelden tot bewijs van het tegendeel liggen de meningen meer uiteen. De argumenten van de voorstanders van deze techniek kunnen als volgt worden samengevat.

De zeer grote frequentie van een bepaalde soort misdrijven (in België zorgen meer dan een half miljoen ongevallen jaarlijks voor 3.000 doden en 5.000 gewonden) kan het goede verloop en zelfs de mogelijkheid van de strafvervolging in het gedrang brengen (22). De sporen van het misdrijf zijn immers meestal zeer 'vluchtig' (belang van een spoedige constatacie) en zonder een wettelijk vermoeden zou in elke zaak eindeloos gedebatteerd en met getuigen (als die er al zijn: denk bv. aan een verbalisatie 'in de vlucht') gegoocheld kunnen worden. Vandaar het toekennen van een zeker gewicht aan getuigenissen van personen die objectief (zouden moeten) zijn. Men mag daarbij ook niet vergeten dat (zoals we zullen zien) de wettelijke bewijswaarde de *uitzondering* is (23), dat bij het opstellen van processen-verbaal strikte vormvereisten worden gesteld (voor het merendeel na te leven op straffe van nietigheid) en dat (onder meer in de wegverkeerswet) bijkomende voorwaarden worden gesteld voor het bestaan van de wettelijke bewijswaarde. Tenslotte is er het principe dat het tegenbewijs tot de rechten der verdediging hoort (24): de rechter kan het niet zonder meer (lees: zonder motivering) verwerpen. Weliswaar vermeldt art. 154 Sv. dat het wettelijk bewijs met tegenbewijzen kan worden bestreden 'indien de rechtbank het geraden oordeelt ze toe te laten', maar men

(20) Dat overigens in het leven wordt geroepen door een agent van de uitvoerende macht, voor wiens etische en juridische kwaliteiten geen enkele waarborg wordt geboden (zie infra, nr. 12). Of zoals de *Pandectes Belges* (tw. 'Force Probante...' nr. 1) het enigszins hautain uitdrukken: 'On descend, par la force des choses, dans des couches sociales qui ne présentent pas toujours les garanties désirables'.

(21) Zie o.m. BRAAS, o.c., blz. 291, noot 4; VERVLIET, L., o.c., nr. 140, kol. 1457. Ook de *Pandectes Belges* (tw. 'Force probante...') kanten zich tegen rechtssystemen waarin het aantal zulkdanige processen-verbaal (zoals toendertijd Frankrijk) vermeerderd (nr. 11).

(22) Vgl. *Pandectes Belges*, tw. 'Force probante...', nr. 10.

(23) Het Hof van Cassatie stelt duidelijk dat de rechter over de grond soeverein de waarde van de onderscheidene getuigenissen beoordeelt, *tenzij* er bij de wet een bijzondere manier van bewijslevering voorgeschreven wordt. Zie: Cass., 21 februari 1955, *Arr. Verbr.*, 1955, 528; Cass., 5 juni 1961, *Pas.*, 1961, I, 1071; Cass., 27 november 1973, *Arr. Cass.*, 1974, 351.

(24) Pol. Eekloo, 17 januari 1962, *R.W.*, 1961-62, 1975.

neemt algemeen aan dat de wetgever met deze uitdrukking enkel het onnodig rekken van de procedure door het ter onderzoek voorleggen van onnutte bewijsstukken of het aanvragen van zinloze expertises heeft willen vermijden (25).

12. Hiermee is echter niet alles gezegd. Als de frequentie van een bepaalde soort schadegevallen en misdrijven zodanig gaat stijgen dat ze voor het belangrijkste aantal dossiers gaat zorgen bij de rechtbanken, moet zulks eigenlijk leiden in de richting van een gespecialiseerde en vlotte aanpak. In dit verband kan men aan de oprichting van een verkeersrechtbank denken, die de weggebruiker op meer adequate wijze kan begeleiden in zijn confrontatie met het justitiële apparaat. De overheid (in casu de uitvoerende macht) heeft echter voor een andere werkwijze geopteerd. Op steeds meer gebieden (inzonderheid het sociale recht; zie ook infra, nr. 23) worden wetten uitgevaardigd die de processen-verbaal van politionele overheden en ambtenaren de waarde toekent van een bewijs tot het tegendeel ervan (26). Er heeft zich een verontrustende verschuiving voorgedaan in het strafrechtelijk beoordelingsproces. De verdachte bevindt zich niet langer tegenover een magistraat die vrijelijk zijn verantwoordelijkheid voor een bepaald misdrijf kan onderzoeken: steeds meer dient de rechter zich te houden aan de constataties zoals die werden verricht door een opsporingsambtenaar. Hier stelt zich het probleem van de (zeker niet steeds voldoende gewaarborgde) etische en juridische kwaliteit van het personeel dat met een dergelijke onderzoeksmacht wordt bekleed (27). Zo verleent art. 102 van de wet van 9 augustus 1963 de bevoegdheid tot het opmaken van processen-verbaal met wettelijke bewijswaarde. Volgens de politierechtbank van Bree (28) heeft het geen belang dat de inspecteurs voor administratieve controle, aan wie deze bevoegdheid is verleend, het diploma van geneesheer (de wet handelt i.v.m. de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering) niet moeten bezitten en dat daardoor het beroepsgeheim zou kunnen geschonden worden. De rechtbank meent dat zo'n beschouwing niet aan haar doch aan de wetgever dient gericht: de rechtbank is immers niet gerechtigd de opportuniteit van een wet, noch de overeenstemming ervan met de medische deontologie te onderzoeken.

(25) VERVLIET, L., o.c., nr. 86, kol. 1391. Ook het Hof van cassatie meent dat de rechten van de verdediging geschonden zijn als de verweerder in de onmogelijkheid is zich te verdedigen. Casus: (impliciete oplossing) Cass., 3 februari 1964, *Pas.*, 1964, I, 581.

(26) Een treffend voorbeeld hiervan is de wet betreffende de luchtvaart (27 juni 1937) die in art. 40 de inspecteurs van de luchtvaartpolitie de bevoegdheid geeft om in de luchthavens en hun omgeving zelfs misdaden (!) van gemeen recht vast te stellen m.b.v. tot bewijs van het tegendeel geldende p.v.'s.

(27) LUST, A., 'Mater justitia, quo vadis?', *R.W.*, 1977-78, 1098.

(28) Pol. Bree, 29 november 1967, *R.W.*, 1967-68, 760.

ken, aldus het vonnis. Men komt zo dus tot de paradoxale situatie dat de rechter juist degene dekt die hem een groot deel van zijn appreciatiebevoegdheid ontnemt...

Afgezien van deze beschouwingen -waarover ten andere een heel boek zou kunnen worden geschreven- blijft er nog steeds een levensgroot vraagteken: wat met de waarborgen voor de verdediging, wat met het fundamentele vermoeden van onschuld waar iedere verdachte recht op heeft? In steeds meer gevallen (zie bv. infra, nr. 45 e.v.) stuit de verdachte op een concrete onmogelijkheid het tegenbewijs aan te voeren. Het onderzoek ter zitting, dat zich vaak beperkt tot het indienen van de conclusies is vaak een karikatuur geworden. In het beste geval worden na de conclusies de gegevens van het dossier nog eens herlezen, zonder dat daarbij de beschuldigde eigenlijk betrokken wordt: men beoordeelt meer misdrijven dan mensen. Ook de strafprocedure is in wezen een schriftelijke procedure geworden (29).

13. Het toekennen van wettelijke bewijswaarde aan bepaalde processen-verbaal blijft een fundamenteel probleem stellen. Het is één van de meest treffende illustraties van de kernmoeilijkheid in het strafprocesrecht: de preciaire verzoening van de belangen van de opsporing en vervolging enerzijds en de individuele rechten van de verdediging anderzijds (30). Het fenomeen van de op zeer veel domeinen gecreëerde processen-verbaal met wettelijke bewijswaarde heeft ertoe bijgedragen het evenwicht te doen verschuiven. Het zal de taak van de rechter zijn een tegengewicht te vormen tegen deze evolutie door elke individuele verdachte zijn rechten in voldoende mate en reëel te waarborgen.

§ 2. Criteria voor de aflijning van processen-verbaal met wettelijke bewijswaarde

14. De grote vraag is uiteraard *welke* processen-verbaal wettelijke bewijswaarde genieten, of, met andere woorden, *waaraan* een proces-verbaal eventueel zijn bewijswaarde ontleent. Hier zijn er twee mogelijkheden: een algemene of een wettelijke delegatie. In het eerste geval zullen alle processen-verbaal van een bepaalde categorie personen wettelijke bewijswaarde worden toegekend. Een voorbeeld is de algemene verbalisatiebevoegdheid van officieren van de gerechtelijke politie (Zie o.m. artt. 8, 11, 16, 32 en 49 Sv.). In geval van een bijzondere wettelijke delegatie blijft deze bevoegdheid beperkt tot expliciet aangewezen personen om expliciet aangeduide misdrijven te constateren. Voorbeelden hiervan kunnen zijn: Art. 62 van het K.B. van 16 maart 1968 tot

(29) LUST, A., o.c., 1098.

(30) TROUSSE, P., o.c., 754.

coördinatie van de wetten betreffende de politie over het wegverkeer, artt. 36-38 van de wet van 26 juni 1976 op de uitzendarbeid, enz. (31). Omdat er in het verkeersrecht enkel sprake is van processen-verbaal met bewijswaarde tot bewijs van het tegendeel, zullen we het onderzoek tot deze categorie beperken.

15. Art. 154, 2de lid Sv. zegt dienaangaande: 'Niemand wordt, op straffe van nietigheid, toegelaten om door getuigen bewijs te leveren boven of tegen de inhoud van de processen-verbaal (...) van de officieren van politie, aan wie de wet de bevoegdheid verleend heeft om wanbedrijven (32) of overtredingen vast te stellen zolang er geen betichting van valsheid is. De processen-verbaal daarentegen, opgemaakt door agenten, aangestelden of officieren aan wie de wet *niet* het recht verleent om geloofd te worden zolang er geen betichting van valsheid is, kunnen bestreden worden met tegenbewijzen, indien de rechtbank het gepast oordeelt ze toe te laten'. Volgens de letter van de tekst krijgt dus elk proces-verbaal dat *niet* geldt tot betichting van valsheid een wettelijke bewijswaarde tot bewijs van het tegendeel toegekend. De wet lijkt een algemene delegatie te geven aan 'alle agenten, aangestelden en officieren' om zo'n processen-verbaal op te stellen. Een evoluerende interpretatie in rechtsleer en rechtspraak heeft echter tot een zowat tegengestelde grondregel geleid (33). Men neemt nu algemeen aan dat in beginsel processen-verbaal slechts gelden als eenvoudige inlichting en de rechter er de bewijswaarde dus vrijelijk van apprecieert. De wettelijke bewijswaarde wordt dus de *uitzondering* (34).

16. Hoe is het zover kunnen komen, m.a.w. waarop steunt deze evolutie in de interpretatie van art. 154 Sv. ?

Vooraf de eerste zin van het tweede lid van Art. 154 is in dit opzicht van belang. Inderdaad, hier wordt gesproken over personen 'aan wie de wet *de bevoegdheid verleend heeft* om wanbedrijven of overtredingen vast te stellen...': dit werd gaandeweg opgevat als een delegatievereiste. Rechtspraak en rechtsleer gingen geleidelijk aan de bewijswaarde van de processen-verbaal koppelen aan de voorwaarde van een

(31) Een uitgebreide lijst vindt men bij VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 119, kol. 1445.

(32) Art. 189 Sv. stelt dat het bewijs van wanbedrijven op dezelfde manier als dat van overtredingen wordt geleverd. Daarom is er geen verschil in de (wettelijke) bewijswaarde van een proces-verbaal dat een overtreding respectievelijk een wanbedrijf vaststelt. Zie hierover: VERVLIET, L., *o.c.*, kol. 1439-1441, nr. 112-112bis.

(33) VERVLIET, L., *o.c.*, 1378.

(34) Zie bv. BRAAS, *o.c.*, nr. 366; VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 128, SOYER, J.C., *Droit Pénal et procédure pénale*, nr. 469 en de aangehaalde rechtspraak sub noot 21. In het Franse Sv. (art. 609) is het principe trouwens uitdrukkelijk ingeschreven.

expliciete wettelijke aanwijzing. De omstandigheid dat de opsteller van het proces-verbaal in een wet wordt aangeduid als zijnde bevoegd tot is een essentiële voorwaarde voor de wettelijke bewijswaarde van zijn proces-verbaal. Dit principe werd door het Hof van Cassatie voor het eerst uitdrukkelijk aanvaard in zijn arrest van 17 maart 1952, dat duidelijk de stelling volgde die de (toenmalige) eerste advocaat-generaal HAYOIT DE THERMICOURT in zijn conclusie voor het arrest formuleerde (35). Het Hof overwoog 'dat art. 154, tweede lid, in fine Sv., enkel de processen-verbaal bedoelt opgemaakt door de officieren of agenten die, *door een uitdrukkelijke bepaling van de wet*, de macht hebben gekregen om door processen-verbaal de inbreuken die het voorwerp ervan uitmaken, vast te stellen'. Sindsdien is deze opinie in alle geledingen van de rechtspraak hernomen en bekrachtigd (36).

17. Deze grondregel wordt ook in de wetgevingstechniek toegepast: doorgaans wordt in de (bijzondere straf-) wet uitdrukkelijk gezegd dat een bepaald proces-verbaal geldt tot bewijs van het tegendeel (37). Zo ook in de bij K.B. van 16 maart 1968 gecoördineerde wetteksten die de wegverkeerswet uitmaken. In het eerste lid van art. 62 wordt vermeld: 'De ambtenaren en beambten van de overheid, door de regering aangesteld om toezicht te houden op de uitvoering van deze gecoördineerde wetten en van de reglementen betreffende de politie over het wegverkeer stellen de overtredingen ervan vast door processen-verbaal, die bewijs opleveren zolang het tegendeel niet bewezen is'.

Die aanstelling door de regering gebeurt overigens in art. 3 van het K.B. van 1 december 1975 'houdende het algemeen reglement op de politie van het wegverkeer' (de zgn. wegcode). Er worden elf categorieën 'bevoegde personen' opgesomd: een lange (misschien wel te lange) maar wel limitatieve lijst. Strafwetten (in materiële betekenis) dienen immers beperkend te worden geïnterpreteerd. Uiteraard hebben de agenten en officieren van gerechtelijke politie steeds een algemene verbalisatiebevoegdheid (38), maar hun processen-verbaal zullen niet de bijzondere wettelijke bewijswaarde hebben die de in art. 3 wegcode opgesomde personen wel is toegekend.

18. Art. 62 Wvw. vermeldt ook wat men een specialiteitsbeginsel zou kunnen noemen: de processen-verbaal van de bevoegde personen heb-

(35) Arrest: Cass., 17 maart 1952, *Arr. Cass.*, 1952, 386. Conclusie: *Pas.*, 1952, 1, 439. Zie ook: Cass., 21 februari 1955, *Arr. Cass.*, 1955, 528.

(36) Zie bv. Luik, 7 april 1965, *J.T.*, 1965, 366; Vred. Andenne, 2 maart 1962, *Jur. Liège*, 1962, 223.- BRAAS, o.c., nr. 361.

(37) Zie noot 31.

(38) Cfr. supra, nr. 17.

ben slechts de wettelijke bewijswaarde in zoverre zij inbreuken constateren op Wvw. en wegcode. Wanneer een bevoegd politieagent proces-verbaal opstelt m.b.t. een verkeersongeval waarbij iemand verwondingen opliep zal hij in de zin van art. 62 Wvw. alleen bevoegd zijn om een verkeersovertreding te constateren, niet echter om het onopzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen (art. 420 S.W.) vast te stellen. Het gaat hier om de zgn. 'gemengde' processen-verbaal: de vaststellingen van de verbalisant gelden slechts ten dele tot bewijs van het tegendeel en voor de rest als eenvoudige inlichting (39).

19. Maar zelfs de aldus afgelijnde processen-verbaal genieten niet allen wettelijke bewijswaarde. In het tweede lid van art. 62 Wvw. wordt immers de vereiste gesteld dat een afschrift van de opgemaakte processen-verbaal aan de overtreders gezonden wordt. De sanctie op de niet-naleving van deze bepaling werd nooit vermeld (40), maar algemeen wordt aangenomen dat bij te late of niet-toezending van een afschrift het proces-verbaal zijn wettelijke bewijswaarde verliest (41). Deze materie wordt verder uitvoerig behandeld (zie infra, nr. 31 e.v.).

20. Laten we nog even resumeren. De vrijheid van appreciatie van de rechter in strafzaken is in beginsel algemeen. Hij beoordeelt de bewijswaarde van alle hem voorgelegde stukken (w.o. dus ook processen-verbaal) soeverein: alle bewijsmiddelen zijn in principe gelijkwaardig.

Een uitzondering hierop vormen de processen-verbaal met wettelijke bewijswaarde tot betichting van valsheid of tot bewijs van het tegendeel. Overigens belet deze bijzondere bewijswaarde niet dat het bewijs met alle middelen wordt geleverd (42).

Een essentiële voorwaarde voor de wettelijke bewijswaarde is de bevoegdheid van de verbalisanten. Deze kan hen enkel worden toegekend door of krachtens een uitdrukkelijke wetsbepaling, zoals bv. art. 62 Wvw. Deze machtiging geldt slechts voor de vaststelling van het bestaan van 'zekere bijzondere inbreuken' (43) nl. deze die strafbaar zijn gesteld door de machtiging verlenende wet.

Aan deze wettelijke bewijswaarde gaat echter de onderstelling van

(39) Zie: VERVLIET, L., o.c., nr. 27.

(40) Een analoge bepaling stond reeds -eveneens zonder sanctie- vermeld in de oorspronkelijke wegverkeerswet van 1 augustus 1899.

(41) Zie o.m. Cass., 17 maart 1952, *Arr. Cass.*, 1952, 386; Cass., 10 mei 1971, *R.W.*, 1971-72, 2029; Cass., 19 juni 1973, *R.W.*, 1973-74, 596; *Corr. Turnhout*, 26 november 1963, *R.W.*, 1964-65, 1702.

(42) Casus: Cass., 28 september 1976, *Arr. Cass.*, 1977, 115.

(43) Conclusie van HAYOIT DE THERMICOURT, R., voor Cass., 17 maart 1952 (reeds aangehaald sub noot 35).

rechtsgeldigheid of wettigheid van het proces-verbaal zelf vooraf. Wat dit inhoudt, wordt in een derde paragraaf onderzocht.

§ 3. Het proces-verbaal op zichzelf : intrinsieke geldigheidsvereisten

21. Om werkelijk wettelijke bewijswaarde te hebben (en soms zelfs om als dusd. te bestaan) moet elk proces-verbaal voldoen aan een hele reeks vereisten (ook wel eens 'intrinsieke' vereisten genoemd) (44). Het gaat hier om vooronderstellingen die, wanneer ze niet zijn vervuld, een rechtsgeldig (en dus bewijskrachtig) proces-verbaal onmogelijk maken.

22. De voorwaarden om een proces-verbaal als rechtsgeldig te aanvaarden zijn op de eerste plaats ingegeven om de waarheidswaarde van de inhoud te garanderen (45). Ze zijn vrij streng, maar dit lijkt verantwoord door de belangrijke rol die processen-verbaal (en vooral deze met wettelijke bewijswaarde) in een strafprocedure kunnen spelen. De rechten van de verdediging eisen een strikte interpretatie van de vormvereisten (46), temeer daar het hier om een daad van de uitvoerende macht gaat die in alle opzichten wettelijk moet zijn. Tenslotte is er het algemene beginsel: 'Een publieke akte moet alle vermeldingen bevatten waardoor uit de akte zelf blijkt dat die akte werd opgesteld en de rechtshandeling, waarvan ze het geschreven bewijs levert, werd verricht overeenkomstig de wettelijke vereisten' (47). Elk proces-verbaal zal dus op zichzelf bewijs moeten leveren van zijn eigen geldigheid.

23. Een eenvormige wettelijke regeling die de vormvereisten vastlegt waaraan elk proces-verbaal dient te beantwoorden, is onbestaande in ons recht. Overigens lijkt de uiteenlopendheid van de gebieden waarin met processen-verbaal wordt gewerkt zo'n algemene behandeling problematisch te maken.

Nochtans vindt men in het sociaal recht verscheidene teksten die, elk op een verschillend terrein, in volledig identieke bewoordingen de opsporing van bijzondere misdrijven door processen-verbaal met wettelijke bewijswaarde regelen (48). Ze zijn een uitdrukking van de in het strafrecht genomen beleids optie: het verlenen van steeds meer onder-

(44) VAN ROYE, R., *o.c.*, nr. 2000.

(45) Enc. DALLOZ, tw. 'Procès-Verbaux', nr. 9.

(46) Vgl. MAUGIN, M., *o.c.*, blz. 23, nr. 12.

(47) R.v.St., 25 juli 1968, *Arr. R.v.St.*, 1968, 702.

(48) Zie bv. de wetten van 8 april 1965 (artt. 21-24), 12 april 1965 (artt. 37-40), 28 juni 1966 (artt. 24-26), 5 december 1968 (artt. 52-55), 27 juni 1969 (artt. 31-34), 3 juni 1970 (artt. 68-71), 16 maart 1971 (artt. 49-52), 28 juni 1971 (artt. 48-51), 4 januari 1974 (artt. 19-22), 28 juni 1976 (artt. 36-39) die allen onder het Hoofdstuk 'Toezicht' identieke artikelen bevatten.

zoeks- en vooral beoordelingsbevoegdheid aan agenten van de uitvoerende macht (men kan zich overigens de vraag stellen of een wet zoals deze op de sluiting van ondernemingen zo'n delegatie nodig maakt). Daarnaast tonen deze wetteksten ook een reflex bij de wetgever om zonder veel nadenken eerder geformuleerde bepalingen te herhalen; het sociaal recht heeft nu ook op zijn terrein het gebruik van proces-verbaal veralgemeend.

We zullen de in rechtsleer en rechtspraak courant gestelde geldigheidsvereisten overlopen en ze toespitsen op het verkeersrecht.

24. a) Uiteraard moet de opsteller van het proces-verbaal **bevoegd** zijn (49); behalve als hij een officier is van gerechtelijke politie (50) is hiervoor een bijzondere wet nodig die *zekere* personen bevoegd zal maken tot het bij proces-verbaal vaststellen van *bepaalde* misdrijven (cfr. supra nrs. 16-18). Zo kent art. 62 Wvw. 'de ambtenaren en beambten (...) door de regering aangesteld' de bevoegdheid toe de overtredingen van wegverkeerswet en wegcode bij proces-verbaal vast te stellen.

Zoals vermeld worden in art. 3. van de wegcode 11 categoriën bevoegde personen opgesomd. Naast het aspekt van de bevoegdheid *ratione materiae* is er nog die *ratione loci*. Bij sommige categoriën in art. 3 wordt meteen ook vermeld binnen welk territorium ze bevoegd zijn: zo bv. 'de controleurs, conducteurs en opzichters van de Algemene Dienst der Militaire Gebouwen (...) voor wat het gebruik der militaire wegen betreft'. Voor categoriën waarbij een dgl. vermelding niet staat, zal men andere wetten en besluiten dienen te raadplegen, zoals bv. de wet van 25 juli 1891 die de zone afbakt binnen dewelke de officieren en agenten van de politie der spoorwegen bevoegd zijn.

Een vooronderstelling van bevoegdheid is uiteraard dat de verbalisanten regelmatig aangesteld zijn (51), maar in tegenstelling tot wat wel eens wordt beweerd hoeven ze niet in uniform te zijn om geldig te kunnen verbaliseren (52). Bovendien mogen ze op elk moment van dag en nacht, ook buiten hun diensturen, proces-verbaal opstellen.

25. b) De processen-verbaal moeten **vermelden door wie** ze zijn opge maakt, evenals de hoedanigheid, functie en standplaats van hun op-

(49) VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 26; BRAAS, *o.c.*, nr. 361; MAUGIN, M., *o.c.*, blz. 23, nr. 10; Enc. DALLOZ, tw. 'Procès-Verbaux', nrs. 9-15.

(50) Zie nr. 14.

(51) VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 28.

(52) Die vereiste wordt bv. wel gesteld voor het richten van bevelen tot 'de in beweging zijnde weggebruikers' (art. 4.3 wegcode). De uniformvereiste gold oorspronkelijk wél voor douanepersoneel, maar is later weggefallen. Zie hierover: LE POITTEVIN, G., *o.c.*, tw. 'Procès-verbal', nr. 9.

steller(s). Deze vermelding zal in de meeste gevallen een belangrijk gegeven zijn om het bevoegdheidsprobleem (ratione materiae en loci) op te lossen (53).

26. c) Het proces-verbaal moet ondanks zijn benaming volledig **geschreven** zijn (54). De term 'geschreven' wordt in algemene zin geïnterpreteerd: ook de met een schrijfmachine (zelfs door iemand anders dan de verbalisant) opgestelde processen-verbaal zijn geldig (55). Bovendien vereist geen enkele tekst een persoonlijke redactie: de mogelijkheid voor gedrukte standaard-p.v.'s ligt wijdopen.

27. d) Een belangrijke vereiste is de **ondertekening** door de verbalisanten. Deze vormvereiste is essentieel: een proces-verbaal zonder handtekening is eenvoudigweg onbestaande, en wordt aangetast door een 'radicale nietigheid' (56). Een krachtens art. 62 Wvw. toegezonden kopie hoeft echter niet getekend te zijn (57).

28. e) Een proces-verbaal moet **gedateerd** zijn. Deze formaliteit heeft haar belang daar bij verkeersongevallen de onderscheidene fases van het onderzoek (dienstige vaststellingen, verhoor van getuigen en later ev. van slachtoffers/betrokkenen) vaak op verschillende data worden verricht. Bovendien vormt bij een proces-verbaal met wettelijke bewijswaarde de datum een bewijs van de dag waarop een inbreuk is gepleegd (58), wat belangrijk is vóór de verjaringstermijn: zo verjaren strafvorderingen inzake overtredingen na zes maanden. De vereiste van datering wordt dan ook algemeen gesteld (59), maar de sanctie erop lijkt geen nietigheid te zijn (60). In het verkeersrecht heeft het al dan niet vermelden van de datum wel andere gevolgen: de wettelijke bewijswaarde van het proces-verbaal hangt immers af van het verzenden van een afschrift naar de overtreder binnen de acht dagen na de vaststelling van het misdrijf (zie hiervoor infra, nr. 31 e.v.).

29. f) Een proces-verbaal dient eveneens conform te zijn met de **taalwetgeving**. Volgens art. 11 van de wet op het gebruik der talen in

(53) VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 31 bis; BOUZAT, *o.c.*, nr. 2140 d).

(54) Zie: VAN ROYE, R., *o.c.*, nr. 2000; VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 25.

(55) BRAAS, *o.c.*, nr. 363.

(56) BRAAS, *o.c.*, nr. 363; Enc DALLOZ, tw. 'Procès-verbaux', nr. 42.

(57) Casus: Cass., 21 juni 1978, *R.D.P.*, 1978, 792.

(58) Enc. DALLOZ, tw. 'Procès-verbaux', nr. 41.

(59) Zie o.m. VAN ROYE, R., *o.c.*, nr. 2000; VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 32.

(60) Dit zou men a contrario kunnen afleiden uit het feit dat art. 72 veldwb. deze vereiste (i.t.t. de Wvw.) expliciet en op straffe van nietigheid stelt. Zie ook VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 32; Enc. DALLOZ, tw. 'Procès-verbaux', nr. 41.

gerechtszaken (15 juni 1935) moeten de processen-verbaal worden opgesteld in de taal van het taalgebied waarin ze worden opgemaakt. In de gemeenten van de agglomeratie Brussel (art. 11, lid 2 taalwet) laat men degene die het voorwerp is van de verbalisatie de vrije keuze. De vermelding 'Ik verlang in het Nederlands te spreken' die men vaak vindt aan het begin van een p.v. is daarom alleen vereist wanneer de akte in de Brusselse agglomeratie wordt opgemaakt. De vermelding 'Pro Justitia' is nergens voorgeschreven en lijkt dus ook geen inbreuk op de taalwetten te kunnen zijn. De bepalingen van de taalwet zijn voorgeschreven op straffe van nietigheid; art. 40 vermeldt dat deze van ambtswege wordt uitgesproken.

30. Een vraag die in dit verband vaak opduikt is wat er met de vervolging gebeurt wanneer het p.v. dat het misdrijf vaststelde, nietig wordt verklaard. Sommigen menen dat hier automatisch de vrijspraak moet volgen. Men vergeet daarbij echter dat, zoals we reeds zagen (supra, nr. 6), een proces-verbaal niet de titel van een vervolging uitmaakt, doch slechts één van de mogelijke middelen is voor het openbaar ministerie om zijn bewijsopdracht te volvoeren. Daarom kan bij nietigheid van het proces-verbaal beroep worden gedaan op andere bewijsmiddelen, zoals bv. het getuigenverhoor, eventueel (waarom niet?) van de agenten die het p.v. opmaakten en/of van de getuigen die zij reeds ondervroegen (61).

31. g) Tenslotte - last but not least - wordt in de wegverkeerswet een *specifieke* voorwaarde gesteld: het proces-verbaal moet de overtreder binnen een bepaalde termijn worden **toegezonden**. Deze vereiste werd reeds in de basiswet op de politie van het wegverkeer gesteld (Wet 1 augustus 1899, art. 4, lid 2): de formaliteit moest binnen de 48 uur na de vaststelling zijn verricht. De wet van 15 april 1964 bracht in art. 8 deze termijn op acht dagen: de enorme explosie van het autoverkeer had uiteraard ook voor een grote toename van het aantal verbalisaties gezorgd. Bijna twintig jaar later lijkt nu ook de termijn van acht dagen niet meer haalbaar: sommige stedelijke politiediensten slagen er zelfs niet de formaliteit binnen de maand te vervullen. In de wegverkeerswet (coördinerend K.B. 16 maart 1968) werd de bepaling in art. 62, lid 2 ondergebracht.

Deze voorwaarde is specifiek omdat ze niet zonder meer aan elk proces-verbaal eigen is: men kan zeggen dat art. 62 Wvw. art. 154 Sv.

(61) Vgl. VERVLIET, L., o.c., nr. 43. Casus: Pol. Oudenaarde, 25 maart 1949, *De Verz.*, 1950, 257.

gedeeltelijk opheft (62) : de bewijswaarde van het proces-verbaal wordt afhankelijk gesteld van een aan die akte vreemde formaliteit. Het doel van het voorschrift is duidelijk : men brengt de verdachte op de hoogte van of bevestigt het feit van de verbalisatie (en van een mogelijke vervolging). Om hem in de gelegenheid te stellen zijn verdediging op te bouwen door tegenbewijzen op te sporen (63) is een spoedige notificatie noodzakelijk.

32. Geldt het hier een middelverbintenis dan wel een resultaatsverbintenis? Aan de hand van de term 'toezenden' -i.t.t. 'betekenen' of 'ter kennis brengen' in andere wetten (64) - kan men besluiten tot een inspanningsopdracht (65).

Meteen is ook de vraag naar de sanctie bij niet- of te late toezending van een kopie gesteld. De auteur BRAAS meent dat, daar het doel van de notificatie de uitoefening van de rechten der verdediging is, de niet-naleving de nietigheid van het betreffende proces-verbaal moet meebrengen (met de mogelijkheid voor het openbaar ministerie op andere bewijsmiddelen beroep te doen) (66). In dit verband vermeldt BRAAS het Cassatiearrest van 17 december 1900 (67). Men kan zich afvragen of zijn interpretatie van dit arrest correct is: het Hof overweegt immers 'que l'envoi d'une copie dans le délai déterminé est une condition de leur force probante' en maakt verder een onderscheid tussen de hypothesen 'quand un procès-verbal est irrégulier ou que la copie en a été tardivement adressée au prévenu'. De vergelijking tussen de hypothesen waarin het proces-verbaal ongeldig is en deze waarbij het geen bewijswaarde tot het bewijs van het tegendeel bezit, gaat eigenlijk alleen op inzoverre de rechter in beide gevallen mag teruggrijpen naar het getuigenbewijs. Art. 4 (nu art. 62) Wvw. beperkt het bewijs immers niet tot processen-verbaal en respecteert het exemplatieve karakter van art. 154 Sv. ten volle.

(62) Zie Cass., 17 maart 1952, *Arr. Cass.*, 1952, 386.

(63) VAN ROYE, R., *o.c.*, nr. 2004 en noot 64.

(64) De wet op de uitzendarbeid (28 juni 1976) vermeldt in art. 38 lid 2: 'Op straffe van nietigheid moet een afschrift van het proces-verbaal *ter kennis* van de overtreder worden gebracht binnen 7 dagen na de vaststelling van de overtreding'.

(65) Zie: VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 45bis; VAN ROYE, R., *o.c.*, nr. 2007. Ook de wet op de dopingpraktijken (2 april 1965) spreekt van toezenden; hier is de sanctie evenmin nietigheid, wel het verliezen van de wettelijke bewijswaarde: Cass., 24 februari 1969, *Arr. Cass.*, 1969, 597.

(66) BRAAS, *o.c.*, nr. 365. Toepassing: Pol. La-roche-en-Ardenne, 4 januari 1960, *J.J.P.*, 1960, 69, waar het p.v. 'irregulier' wordt genoemd en de rechter teruggrijpt naar het getuigenbewijs.

(67) *Pas.*, 1901, I, 76.

Een constante rechtspraak neemt dan ook aan dat de toezending niet op straffe van nietigheid is voorgeschreven (68); de niet-inachtneming van de voorgeschreven termijn heeft alleen voor gevolg dat de akte haar wettelijke bewijswaarde verliest (69). Maar het verliezen van wettelijke bewijswaarde betekent nog niet dat het document alle bewijswaarde verliest: het levert toch een bewijs op waarvan de rechter vrijelijk de waarde beoordeelt en dat dus kan volstaan als grondslag van zijn overtuiging (70). Een rechter kan zonder tegenstrijdigheid beslissen dat er geen redenen voorhanden zijn om de vaststellingen in zo'n proces-verbaal *niet* te weerhouden (71). Bovendien mag in een dergelijk geval het bewijs ook door alle andere middelen worden geleverd: zo kan de rechter teruggaan naar het getuigenbewijs, of een bekentenis van een verdachte gedurende het onderzoek (72). Strikt genomen is de vereiste van toezending dus geen intrinsieke vormvereiste van het proces-verbaal, wel een aan de akte vreemde formaliteit waarvan de naleving een voorwaarde is voor de wettelijke bewijswaarde van het document (73).

33. Een vaak door geverbaliseerde automobilisten gebruikt argument is dat het te laat of niet toezenden van een kopie van het proces-verbaal hen in de onmogelijkheid heeft gesteld een tegenbewijs te leveren, zodat de rechten van de verdediging geschonden zijn en vrijspraak moet volgen. De problematiek (reeds aangesneden onder nr. 32, supra) komt uitgebreid aan de orde in een vonnis van de correctionele rechtbank van Oudenaarde uit maart 1949 (74). Een proces-verbaal was pas 22 dagen na de vaststelling aan de overtreder betekend en had dus zijn wettelijke bewijswaarde verloren, doch een beroep op de getuigenis van de verbalisanten kon de rechter ervan overtuigen dat de ten laste gelegde feiten bewezen waren: '... il n'y a pas de raison de douter de la complète rectitude et objectivité des témoins (...) les renseignements du procès-verbal peuvent être considérés comme expression de la vérité'. Maar daarmee is de kous niet af. Een te late betekening, aldus de rechter, kan de verdedigingsrechten geschonden hebben. Tot deze

(68) Zie bv. Cass., 26 december 1933, *Pas.*, 1934, I, 124; Cass., 10 mei 1971, *R.W.*, 1971-72, 2029; Cass., 19 juni 1973, *R.W.*, 1973-74, 596; VAN ROYE, R., *o.c.*, nr. 2007.

(69) Cass., 17 maart 1952, *Arr. Cass.*, 1952, 386; Pol. Eeklo, 5 april 1950, *R.W.*, 1950-51, 1673; Corr. Turnhout, 26 november 1963, *R.W.*, 1963-64, 1702.

(70) Cass., 19 juni 1973, *R.W.*, 1973-74, 596.

(71) Corr. Turnhout, 26 november 1963, *R.W.*, 1963-64, 1702.

(72) Zie Cass., 26 december 1933, gecit. en de noot van L.C.; Cass., 10 mei 1971, gecit., en het ontlede arrest van 17 december 1900 (noot 67).

(73) Cass., 17 maart 1952, *Arr. Cass.*, 1952, 386.

(74) Corr. Oudenaarde, 25 maart 1949, *De Verz.*, 1950, 257.

schending wordt dan ook besloten in een uitvoerig gemotiveerd tweede deel van het vonnis : de termijn van toezending (toen nog 48 uur) dient om de overtreder toe te laten kort na de feiten zijn verdediging te organiseren (bv. het opzoeken van tegengetuigen die vaak moeilijk te vinden zijn en meestal deze aan hen vreemde feiten vergeten). Bij een verbalisatie in de vlucht (wat in casu het geval was) krijgt men pas door het ontvangen van de kopie kennis van de tenlastelegging ; in zo'n geval zal men de vrijwel onbewust bedreven overtreding vlug vergeten zo men er niet na zeer korte tijd wordt aan herinnerd. De rechter kan in bepaalde omstandigheden - soeverein door hem te appreciëren (75) - tot een schending van de rechten der verdediging besluiten. In casu werd volgens de rechtbank de uitoefening van de verdediging onmogelijk gemaakt, wat de volstreckte nietigheid van de gehele procedure met zich meebrengt.

Het vonnis van de Oudenaardse rechtbank werd een jaar later zowat met punten en komma's overgenomen door de politierechter van Eeklo (76). Hier was het proces-verbaal pas 24 dagen na vaststelling aan de overtreder betekend en hoewel de feiten door de rechter (eveneens na het horen van de getuigenis van de verbalisanten) voor bewezen werden gehouden, werd ook hier tot een schending van de rechten der verdediging besloten (met een volledig identieke redenering).

In dezelfde zin oordeelde de correctionele rechtbank te Nijvel (77) : een rechter mag een proces-verbaal verwerpen als hij de overtuiging heeft dat de laattijdige betekening de overtreder in de onmogelijkheid heeft gesteld zijn recht van verdediging uit te oefenen. De Dendermondse correctionele rechtbank stelde op 8 januari 1962 in een zeer summier gemotiveerd vonnis dat wanneer een proces-verbaal pas vier dagen na de overtreding werd toegezonden en de verdachte nog merkkelijk later werd verhoord 'de rechten van de verdediging klaarblijkelijk werden gekrenkt' (78).

34. Deze vonnissen markeren een tendens in de rechtspraak die mogelijk door heel wat diligente advocaten is aangegrepen met het doel hun client met een principeargument te doen vrijspreken. Het Hof van Cassatie heeft het door hen aangewende argument onder de loep genomen en verijdend. Op 21 maart 1962 werd gesteld dat wanneer een proces-verbaal niet binnen de 48 uur aan de overtreder is toegezonden en het bewijs dientengevolge met alle rechtsmiddelen wordt geleverd,

(75) Dit principe werd reeds gesteld door Cass., 13 januari 1932, *R.D.P.*, 1932, 381.

(76) Pol. Eeklo, 5 april 1950, *R.W.*, 1950-51, 1673.

(77) Corr. Nijvel, 25 juni 1959, *R.D.P.*, 1959-60, 239.

(78) Corr. Dendermonde, 8 januari 1962, *R.W.*, 1961-62, 1620.

men daarbij inderdaad de rechten van de verdediging moet in acht nemen (79). Maar, zo werd in latere arresten geoordeeld, het moet bewezen zijn dat het *uitsluitend* deze laattijdige toezending is die de verweerder werkelijk verhinderd heeft zijn verdediging te organiseren (80); de enkele omstandigheid dat het stuk te laat of zelfs niet is toegestuurd kan niet volstaan om tot een schending van de rechten der verdediging te besluiten (81). Een curiosum: deze cassatiearresten werden geanticipeerd door de reeds vernoemde Eeklose politierechtbank die in januari 1962 stelde dat 'de te late toezending alleen een schending van de rechten van de verdediging uitmaakt wanneer vaststaat dat uitsluitend deze omstandigheid alleen de verweerder in de onmogelijkheid stelde het tegenbewijs te leveren (82). Deze nu algemeen gestelde voorwaarde zal de rechter ertoe nopen in elk individueel geval nauwkeurig te peilen naar de concrete invloed van een laattijdige (of zelfs niet verrichte) toezending op de uitbouw van de verdediging. Ze komt het accurate rechtsdenken ten goede.

§ 4. Welke elementen van een proces-verbaal kunnen de wettelijke bewijswaarde genieten ?

35. De in een proces-verbaal gerelateerde feiten gelden niet allen tot bewijs van het tegendeel. We weten reeds dat de verbalisant bevoegd moet zijn om ze vast te stellen (cfr. het fenomeen van de 'gemengde' processen-verbaal). Het spreekt ook vanzelf dat de vaststellingen erin regelmatig moeten zijn verricht (bv. niet bij gelegenheid van een onwettige huiszoeking) (83). Er gelden bovendien ook twee andere beperkingen: alleen de a) persoonlijk vastgestelde b) materiële feiten gelden tot bewijs van het tegendeel.

a) De vereiste van persoonlijke vaststelling

36. Deze is vrij logisch: de verbalisant mag geen gegevens van-horen-zeggen tot wettelijk als waarheid geldende feiten promoveren. Een toepassing is de situatie waarin de ene verbalisant (bv. een jachtwachter) verslag uitbrengt aan een ander persoon die de feiten niet zelf consta-

(79) Cass., 23 maart 1953, *Pas.*, 1953, I, 659; Cass., 5 april 1954, *Pas.*, 1954, I, 689; Cass., 21 maart 1962, *Pas.*, 1962, I, 796.

(80) Cass., 3 februari 1964, *Pas.*, 1964, I, 581.

(81) Cass., 23 november 1959, *Pas.*, 1960, I, 349; Cass., 24 februari 1969, *Arr. Cass.*, 1969, 597 (wel geen verkeerszaak, maar toch een sterk analoog geval); Cass., 10 mei 1971, *R. W.*, 1971-72, 2029.

(82) Pol. Eeklo, 17 januari 1962, *R. W.*, 1961-62, 1975.

(83) Cfr. Cass., 8 januari 1945, *Arr. Verbr.*, 1945, 76-: 'Overwegende dat de daad, die een overheidsagent slechts vaststelt dankzij een onwettige handeling, niet wettelijk is vastgesteld'.

teerde maar terzake (bv. een verkeersongeval) wel bevoegd is. De feiten waarover verslag wordt uitgebracht zijn niet persoonlijk vastgesteld en kunnen dus geen wettelijke bewijswaarde genieten. Ze zullen enkel als inlichting gelden. Evenmin kan wettelijke bewijswaarde worden gehecht aan een schets van het ongeval die bij het proces-verbaal werd gevoegd maar niet door de verbalisant zelf werd opgemaakt of tenminste getekend; zeker niet als later de auteur ervan onbekend blijkt te zijn en de schets bovendien heel wat fouten bevat (84).

Het probleem wat precies dient te worden beschouwd als 'persoonlijke vaststelling' is er een van casuïstiek. In dit verband verdient een cassatie-arrest van 1970 onze aandacht (85). Een automobilist had een voetganger aangereden en verwond. De eerste vaststellingen werden verricht door een politieagent die er verslag over uitbracht aan een van zijn officieren. Eigenlijk staat alleen het feit dat er verslag werd uitgebracht vast tot bewijs van het tegendeel: de eerste vaststellingen van de agent kunnen alleen ten titel van inlichting gelden daar hij niet bevoegd was en de officier ze niet persoonlijk had waargenomen. Nochtans besliste het Hof dat 'de vaststelling van de plaatselijke politie (dus in de vorm van een verslag) opgenomen in een regelmatig proces-verbaal volledig bewijs oplevert zolang het tegendeel niet is bewezen'. Niet alleen de annotator nam kritisch stelling tegenover het arrest (86).

37. Dezelfde situatie doet zich voor wanneer proces-verbaal wordt opgemaakt van een gedane aangifte: daar de vaststellingen hier door een particulier zijn gedaan zal men er uiteraard geen wettelijke bewijswaarde aan kunnen hechten. Tenslotte is er nog het geval waarin een verkeersovertreding wordt vastgesteld m.b.v. technische apparatuur. Deze hypothese wordt hierna (infra, nr. 40 e.v.) uitvoerig besproken.

b) Beperkingen van de bewijswaarde tot zintuiglijke materiële vaststellingen

38. GARRAUD drukt het mooi uit: alleen dié feiten genieten bewijswaarde tot bewijs van het tegendeel waarvan de verbalisant persoonlijk getuige is geweest, 'qu'il s'affirme avoir constatés, avoir vus, avoir entendus, quorum notitiam et scientiam habuit propriis sensibus' (87). Deze 'materiële vaststellingen' worden gewoonlijk geplaatst tegenover de deducties (juridische of feitelijke) die de verbalisant uit zijn constataties afleidt of de appreciatie die hij aan de feiten geeft (88). Deze

(84) Pol. Gent, 9 februari 1978, *R.W.*, 1977-78, 2730 (met korte noot van A. VANDEPLAS).

(85) Cass., 8 december 1970, *R.W.*, 1971-72, 470, met kritische noot H. PERSOONS.

(86) Lees bv. VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 70.

(87) GARRAUD, R., *o.c.*, nr. 465 b), 1°.

(88) Zie bv. de reeds aangehaalde conclusie van HAYOIT DE THERMICOURT, R., voor Cass., 17 maart 1952 (noot 35).

deducties of appreciaties hebben geen enkele wettelijke bewijswaarde : de verbalisanten zijn immers geen experten die hun autoriteit omtrent de vaststellingen kunnen (mogen) laten gelden noch rechters die er een juridische appreciatie van mogen geven. Een verbalisant is en blijft tenslotte slechts een (zo objectief mogelijke) getuige, net zoals zijn proces-verbaal slechts een getuigenis is (89). De term 'materiëel' wordt zo geïnterpreteerd dat de wettelijke bewijswaarde alleen op de realiteit slaat van de vaststellingen zoals die in concreto zijn verricht en niet op de waarheidswaarde ervan, noch op de juistheid van de feiten die hen zijn medegedeeld (90). Zo staat van de in een proces-verbaal opgenomen bekentenis alleen de materialiteit, niet de oprechtheid vast.

39. Als een rijkswachter proces-verbaal opstelt tegen een automobilist wegens overdreven snelheid en dat proces-verbaal vermeldt dat de snelheid op de weg ingevolge twee C43 verkeersborden beperkt was tot 60 km/u., is dat dan een materiële vaststelling (en geen deductie) die een veroordeling wegens te hoge snelheid tot basis kan dienen? Het Hof van Cassatie meent van wel: men kan verder gaan op de materiële vaststelling van de verbalisant betreffende de aanwezigheid van de twee C43 borden (91). Wanneer in een proces-verbaal vermeld staat dat de procureur des Konings een deskundige aangewezen heeft een situatieschets van het ongeval te maken, staat de bevoegdheid van die expert dan vast tot bewijs van het tegendeel? Het Hof meent dat de bedoelde vermelding 'geen materiële vaststelling is betreffende een overtreding (van de Wvw.) en de feitenrechter er in de uitoefening van zijn soevereine macht vrij de nauwkeurigheid en de draagwijdte van vaststelt' (92).

40. De problematiek vindt een belangrijk toepassingsgebied in de gevallen waarbij verkeersmisdrijven worden vastgesteld m.b.v. technische apparatuur. Het gaat hier om snelheidsovertredingen, die aanvankelijk met een electromechanisch apparaat werden gemeten: de auto doorliep een afgebakende afstand in een tijd die door het apparaat werd opgemeten en dus resulteerde in een bepaalde snelheid. Deze types apparaten werden meestal 'Teletachymeters' of 'Multanovatoestellen' geheten. Later is men overgeschakeld op de volledig electronisch

(89) *Pandectes Belges*, tw. 'Force probante...', nr. 13; VERVLIET, L., o.c., nr. 64; Cass. 30 juni 1980, *R.W.*, 1980-81, 854.

(90) Cass., 17 oktober 1962, *Pas.*, 1963, I, 216, dat m.i. wel in zekere mate het reeds aangehaald arrest van 8 december 1970 (noot 83) tegenspreekt.

(91) Cass., 3 juni 1980, *R.W.*, 1980-81, 854.

(92) Cass., 17 juni 1968, *Arr. Cass.*, 1263.

functionerende toestellen (in processen-verbaal soms 'TR 6' genoemd) die met bekende 'flash'-technieken werken.

Het is duidelijk dat de door het apparaat geproduceerde registratie geen zintuiglijke materiële vaststelling is die van de verbalisant persoonlijk uitgaat. De rechtspraak was aanvankelijk dan ook verdeeld m.b.t. de (bewijs)waarde van de vaststellingen die met zulk apparaat werden verricht. Zo oordeelde een Naamse vrederechter dat, daar het voor een automobilist onmogelijk is de juistheid van de verrichte constataties te controleren, er geen tegenspraak mogelijk is in de debatten, wat indruist tegen de wil van de wetgever die de justitiabelen juist steeds bijzondere waarborgen toekende (93). De correctionele rechtbank te Verviers meende dat zo'n vaststellingen niet kunnen worden gelijkgesteld aan zintuiglijke constataties die door de verbalisanten persoonlijk zijn verricht en wettelijk dan ook geen enkele bewijswaarde kan worden gehecht aan de gegevens die door het apparaat in kwestie werden verstrekt. De rechtbank lost het probleem dan maar op met een lapmiddel: de verbalisanten kwamen getuigen dat ze (verwijzend naar hun eigen ervaring) zelf gezien hadden dat het voertuig duidelijk te snel reed. De rechtbank oordeelde deze getuigenis afdoend voor het bewijs van de overtreding (94). Of een dergelijke werkwijze reëel mogelijk is kan worden betwijfeld, vooral als men bedenkt dat er heden ten dage 3,5 miljoen voertuigen (fietsen niet inbegrepen) circuleren op de Belgische wegen.

41. De moeilijkheid ligt vooreerst in de omstandigheid dat de gedane vaststellingen slechts indirect zijn verricht. Het gaat niet om het voorbijrijden van een wagen, maar om een ander gegeven (nl. de snelheid van deze wagen) dat de zintuigen op zichzelf niet zomaar uit de feiten kunnen afleiden. De vraag is dan of er garanties bestaan voor de realiteit, de nauwkeurigheid van de verrichte vaststellingen en of het *apparaat in casu* wel correct gefunctioneerd heeft. Het verschil met andere indirecte waarnemingen (bv. m.b.v. een bril, een tape-recorder...) is dat hier bepaalde gegevens door een apparaat werden verwerkt en in bepaalde cijfers uitgedrukt. Als bewezen is dat die omzetting correct is gebeurd, m.a.w. dat die cijfers met de realiteit overeenstemmen, is de constatactie van de agent een materiële vaststelling en geen deductie uit waargenomen feiten. De kernvraag daarbij zal zijn of het apparaat (net als een correct geijkte meetlat) de gegeven impulsen correct verwerkt heeft. Uiteraard zal dit vaak een feitenkwestie zijn die van geval

(93) Vred. Namen, 4 oktober 1961, *Jur. Liège*, 1961-62, 70.

(94) Corr. Verviers, 9 april 1962, *Jur. Liège*, 1961-62, 268. Is dit overigens geen uit de feiten afgeleide *deductie*??

tot geval moet worden opgelost (95). Eén mogelijkheid is hier de in het proces-verbaal vermelde vaststellingen van de agent die het toestel bediende omtrent de goede werking ervan (96). Men kan zich afvragen of ook déze constataties wettelijke bewijswaarde kunnen toegekend worden: zijn het wel vaststellingen betreffende een overtreding van de wet op het wegverkeer (om de formulering van het Hof van Cassatie (97) te gebruiken)? Misschien in ruime zin... Vergeten we echter niet het gemeenrechtelijk principe zoals vervat in art. 1320 B.W.: de vermelding in een akte levert bewijs op '...mits de vermelding *rechtstreeks verband houdt* met de beschikking. Vermeldingen buiten verband met de beschikking kunnen alleen dienen tot begin van bewijs'. Tenslotte is het zo dat het haast onmogelijk is tegen deze soort constataties een tegenbewijs aan te voeren, tenware men zou kunnen bewijzen dat de agent in casu bv. ernstig bijziend of zwaar dronken was...

Een andere mogelijkheid is dat bij gebreke van dergelijke vaststellingen de rechter zelf de functionering en gebruiksomstandigheden van het apparaat zal evalueren. Dit gebeurde o.m. zeer grondig door de Borgwormse politierechter in 1962. Hij stelde twee ingenieurs electronica en een juridische auto-expert aan en ontving van hen een meer dan 100 bladzijden lang rapport dat over de werking van een teletachymeter handelde. Zijn conclusies waren formeel. De technische werking van het apparaat biedt alle waarborgen voor de nauwkeurigheid van de metingen. Zo kan bv. het verslijten van de batterijen slechts in het voordeel van de weggebruiker spelen. Bovendien sluiten de omstandigheden waarin het apparaat wordt gebruikt zowat alle vergissingen uit: zo hebben de (gespecialiseerde!) agenten die het toestel bedienden de formele instructies *niet* te verbaliseren als er zich twee auto's of een vreemd voorwerp in de door het apparaat bestreken zone van 25 m bevinden. Ook het gebruik van het apparaat door de verbalisanten zelf levert geen gevaar voor fouten op: zij mogen er zelf nooit aan sleutelen, moeten het elk uur controleren en dienen alleen een nummer af te lezen (98).

Onder deze omstandigheden wordt de oplossing eenvoudig: aangezien de verbalisten persoonlijk de snelheid (die nauwkeurig door het apparaat wordt weergegeven) van de teletachymeter afleest, geeft het proces-verbaal de persoonlijke zintuigelijke constataties van hem weer en geldt de aangegeven snelheid tot bewijs van het tegendeel (99).

(95) Aangezien het toestel niet is geregeld in de ijkwet van 1 oktober 1855, moet de feitenrechter soeverein de bewijswaarde van de ermee gedane vaststellingen beoordelen: Cass., 25 februari 1963, *R.W.*, 1963-64, 451; Cass., 7 oktober 1963, *R.W.*, 1963-64, 1651.

(96) Zie bv. Pol. Charleroi, 20 juni 1975, *J.T.*, 1977, 65.

(97) Cfr. het reeds geciteerde arrest van 17 juni 1968 (noot 92)

(98) Pol. Borgworm, 2 oktober 1963, *Jur. Liège*, 1963-64, 69. Zie ook: Corr. Luik, 6 april 1962, *Pas.*, 1962, III, 56.

(99) Cass., 8 juni 1964 (2de arrest), *Pas.*, 1964, I, 1069.

42. In overeenstemming met wat we onder a) zagen (supra, nrs. 36-37) is het wel vereist dat degene die het apparaat bediende, meewerkt aan de redactie van het proces-verbaal en het mede ondertekent. Zo bevat een proces-verbaal waarin wordt vermeld dat het apparaat wordt bediend door een adjudant die de door hem afgelezen snelheid meedeelt aan de opsteller van het p.v., geen enkele vaststelling die materiëel (of persoonlijk) is: de aan een proces-verbaal gehechte bewijswaarde slaat immers niet de feiten (en zeker niet op de nauwkeurigheid ervan) die de verbalisant door een derde meegedeeld zijn (supra, nr. 36) (100).

43. Het Hof van Cassatie geeft de rechters bij hun concrete evaluatie van de met het apparaat verrichte vaststellingen een steuntje in de rug: het gebruik van een dusdanig instrument wordt niet door de wet geregeld (101), zo wordt gesteld, en dus moet de rechter in elk afzonderlijk geval de bewijswaarde appreciëren van de ermee gedane vaststellingen (102). En als zijn beoordeling van feitelijke aard is, is zij in cassatie onaantastbaar! (103)

44. Een tweede discussiepunt dan rijst i.v.m. het gebruik van technische apparatuur is die van de rechten der verdediging. Het is immers in de praktijk voor een automobilist onmogelijk te bewijzen dat de materiële vaststelling van de verbalisant van een zekere (door een bepaald apparaat aangegeven) snelheid fout is: ze zijn niet tegensprekbaar. Sommige rechters menen uit deze omstandigheid een schending van de verdedigingsrechten te moeten afleiden (104). Anderen omzeilen de problematiek een beetje door te stellen dat de betichte onmiddellijk teruggegaan kon zijn en de test opnieuw kon laten hebben uitvoeren: 'niets bewijst dat als de betichte dergelijke verificaties had gevraagd deze hem geweigerd zouden zijn' (105). Deze redenering loopt dan wel dood bij een verbalisatie in de vlucht (wat meestal het geval is bij het werken met elektronische apparatuur). En als dit het enige middel blijkt dat overblijft zullen alle betrapte automobilisten die zich willen verweren naar dezelfde plaats moeten terugkeren om het apparaat op zijn juistheid te controleren (als men het 'pro-justitia'-velletje in zijn bus krijgt is het te laat!), wat wel eens voor gevaarlijke

(100) Cass., 17 oktober 1962, *Pas.*, 1963, I, 216.

(101) Waaruit geenszins volgt dat het als bewijsmiddel onwettig zou zijn: de rechter apprecieert er vrijelijk de bewijswaarde van (Cass., 25 februari 1963, *Pas.*, 1963, I, 708).

(102) Zie bv. Cass., 8 juni 1964 (1ste arrest), *Pas.*, 1964, I, 1062, en ook Cass., 16 april 1962, *Pas.*, 1962, I, 924; Cass., 25 februari 1963, *Pas.*, 1963, I, 708.

(103) Cass., 21 juni 1978, *Arr. Cass.*, 1978, 1228.

(104) Cfr. Vred. Namen, 4 oktober 1961 (noot 93).

(105) Zie bv. Corr. Luik, 6 april 1962, *Pas.*, 1962, III, 56; en Vred. Andenne, 2 maart 1962, *Jur. Liège*, 1962, 223.

verkeersbelemmeringen kan zorgen... Trouwens, kan men van een nietsvermoedend automobilist die ervan overtuigd is de snelheidsvoorschriften te respecteren verwachten dat hij bij elk controle-apparaat dat hij voorbijrijdt uitstapt en tot controle overgaat ?

45. De stijl van het door de rechter aangehaald argument lijkt wat ingegeven door de arresten die het Hof van Cassatie sinds 17 oktober 1960 regelmatig velt (106). De vaststellingen van het apparaat, meent het Hof, kunnen 'par la force des choses' geen voorwerp uitmaken van contradictoire vaststellingen (107), maar zolang de verweerder niet heeft gevraagd om enige onderzoeksmaatregel (die hem wettelijk niet moest worden voorgesteld) kan hij geen schending van zijn rechten inroepen: hij heeft zich immers niet in de *onmogelijkheid* bevonden zich te rechtvaardigen (108). Of zoals de ons reeds bekende Eeklose politie-rechtbank het uitdrukte: 'De rechten van de verdediging zijn in ons rechtsstelsel voldoende gewaarborgd wanneer de verdachte de toelating heeft het tegenbewijs te leveren, al bestaat in de meeste gevallen een concrete onmogelijkheid het te doen' (109). Een zo formeel opgevat recht zal een verdachte waarschijnlijk van erg weinig nut zijn. Maar, wat erger is, de veroordeling is hier juist mogelijk *dankzij* de concrete *onmogelijkheid* van een tegenbewijs. Op de toegestuurde afschriften van processen-verbaal, gewoonlijk zeer summier, staat weinig anders vermeld dan het *type* apparaat (en dus niet het concrete toestel) waarmee de snelheid werd gemeten of vindt men zelfs de lakonieke vermelding: 'de snelheid van het voertuig werd gemeten met behulp van een radartoestel waarvan de goede werking voor en na de dienst werd nagezien' (op het formulier voorgedrukt). Het spreekt voor zichzelf dat een expertise tegen zo'n soort vaststellingen weinig zin heeft. Het verwijt van het Hof van Cassatie op dit punt lijkt dan ook geen hout te snijden.

46. Nu dient het echter ook onderstreept dat het werken met technische apparatuur door rijkswacht en politie in de huidige stand van het verkeer onvermijdelijk is. Goed opgestelde en betrouwbare processen-verbaal kunnen veel nutteloze discussies vermijden voor steeds te druk bezette politierechters. Het is inderdaad niet te vermijden dat het individueel in zekere mate voor het algemeen belang moet wijken. Maar

(106) Zie bv. Cass., 17 oktober 1960, *Pas.*, 1961, I, 169; Cass., 8 juni 1964, *Pas.*, 1964, I, 1069; Cass., 7 oktober 1963, *Pas.*, 1964, I, 124.

(107) Cass., 7 oktober 1963, gecit. (noot 106).

(108) Cass., 17 oktober 1960, gecit. (noot 106); Cass., 21 juni 1978, *Arr. Cass.*, 1978, 1128.

(109) Pol. Eeklo, 17 januari 1962, *R. W.*, 1961-62, 1975; Zie ook Cass., 8 december 1970, gecit. (noot 85).

daarbij is het noodzakelijk dat aan het individu een waaier garanties worden geboden. We bespraken reeds de vormvereisten waaraan volgens de gangbare mening een proces-verbaal moet beantwoorden. Er zijn ook de strenge onderrichtingen m.b.t. het gebruik van de technische apparatuur: zo geldt er een verbod van verbalisatie wanneer de overtreding geen 15 % bedraagt (110). Deze garanties blijven echter al bij al zeer precair zolang ze niet in een wet of besluit worden geïncorporeerd. De rechtszekerheid voor de beklagde vereist dat deze de voornoemde garanties zou kunnen aanhalen voor de rechtbank waardoor hij berecht wordt; daarenboven is, gezien het gebruik dat er op zeer grote schaal wordt van gemaakt, een wettelijke regeling van het gebruik van technische apparatuur onontbeerlijk. Tenslotte dient de beklagde een reële mogelijkheid te worden geboden om een efficiënte tegenexpertise te laten uitvoeren: een eerste voorwaarde daartoe is de preciese vermelding op het proces-verbaal van het concrete toestel waarmee de overtreding werd vastgesteld.

47. We hernemen nog even zeer kort. Voor de rechtspraak is het nu algemeen aanvaard dat de vaststellingen met behulp van technische apparatuur met de werkelijkheid overeenstemmen. Het aflezen van de snelheid op het apparaat is dan een zintuiglijke materiële vaststelling betreffende een overtreding van de Wvw. Zij geldt wettelijk tot bewijs van het tegendeel. De grote moeilijkheid is echter dat dit tegendeel in de meeste gevallen niet zal kunnen worden aangetoond. Hoewel de rechtspraak op basis van deze concrete onmogelijkheid niet tot een schending van de rechten der verdediging besluit, blijkt het toch noodzakelijk dat de weggebruiker die zich beschuldigd ziet op basis van een elektronische vaststelling van zijn snelheid, voldoende waarborgen worden geboden tegen gebeurlijke vergissingen die uit het gebruik van technische apparatuur kunnen voortspruiten. Men kan hier denken aan een wettelijke regeling van het gebruik van deze toestellen, en het uitwerken van de concrete mogelijkheid van een tegenexpertise.

§ 5. De inhoud van het begrip 'wettelijke bewijswaarde'. Het tegenbewijs.

48. We dienen nog een woord te wijden aan de principes van de wettelijke bewijswaarde tot bewijs van het tegendeel en het vraagstuk van het tegenbewijs. Overigens hangen deze twee zaken nauw samen: de rechter dient de gegevens van het proces-verbaal voor juist aan te ne-

(110) Zie bv. Pol Borgworm, 2 oktober 1963, gecit. (noot 98), Vred. Namen, 4 oktober 1961, gecit. (noot 93).

men zolang de verweerder er de ongegrondheid niet heeft van aange-
toond (111). De bewijslast rust volledig op zijn schouders (112), terwijl
de vervolgende partij (het O.M.) zich ermee kan vergenoegen het volle-
dige tegenbewijs af te wachten en zo nodig op de door de verweerder
aangebrachte elementen te antwoorden. Het O.M. hoeft geenszins bij-
komende gegevens ter aanvulling van het proces-verbaal aan te voeren
zolang dit document niet wordt bestreden door getuigenissen of andere
bewijsmiddelen die van de verdachte uitgaan (113).

Voor alle duidelijkheid weze hier wel opgemerkt dat de wettelijke be-
wijswaarde alleen gehecht kan worden aan een proces-verbaal dat de
vaststelling bevat van alle elementen van de inbreuk (114).

49. De bewijswaarde (tot bewijs van het tegendeel) van het proces-ver-
baal maakt dat het tegenbewijs volledig moet zijn; in geval van een
niet helemaal sluitende weerlegging zal de veroordeling moeten vol-
gen (115): het voordeel van de twijfel geldt duidelijk niét. Men zou dit
principe kunnen uitdrukken door te stellen dat processen-verbaal met
bewijswaarde tot bewijs van het tegendeel de rechter evenzeer binden
als deze die gelden tot betichting van valsheid, maar hem echter op een
andere wijze binden (116): hij mag de verdachte niet vrijspreken, ten-
zij deze alle punten van de akte voldoende heeft weerlegd. Eenvoudige
twijfels van de rechter (117) of een formele ontkenning van de ver-
dachte (118) volstaan niet op dit punt. Art. 154 Sv. lijkt op deze begin-
selen te wijzen wanneer het bepaalt dat een dusdanig proces-verbaal
kan bestreden worden met tegenbewijzen, 'hetzij door geschrift, hetzij
door getuigen'. Hoewel de opsomming niet limitatief is - het gaat hier
immers om materiële en dus met alle middelen te bewijzen feiten (119)
- wijst ze toch op een stellingname van de wetgever op dit punt: de
rechter is gebonden door het proces-verbaal en beschikt terzake niet
over een discretionaire vrijheid (120). Of zoals GARRAUD schrijft:

(111) VAN ROYE, R., *o.c.*, nr. 1997; BRAAS, *o.c.*, nr. 368, VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 86.

(112) *Pandectes Belges*, tw. 'Force probante...', nr. 54; LE POITTEVIN, G., *o.c.*, nr. 61.

(113) LE POITTEVIN, G., *o.c.*, nr. 61.

(114) Zie Cass., 22 januari 1924, *Pas.*, 1924, I, 150.

(115) *Pandectes Belges*, tw. 'Force probante...', nr. 58; Cass., 5 december 1979, *De Verz.*, 1980, 787.

(116) *Pandectes Belges*, tw. 'Force probante...', nr. 53.

(117) BRAAS, *o.c.*, nr. 368, en de aldaar aangehaalde cassatierechtspraak; Cass., 17 maart 1953, *gecit.* (noot 62).

(118) Cass., 8 december 1970, *R.W.*, 1971-72, 470.

(119) BRAAS, *o.c.*, nr. 368 en de sub noot 3 aangehaalde cassatierechtspraak; Zie verder ook: Cass., 21 februari 1955, *Pas.*, 1955, I, 679; *Arr. Cass.*, 1955, 528 en Cass., 5 juni 1961, *Pas.*, 1961, I, 1071; VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 87.

(120) VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 86.

Adde: Cass., 22 januari 1924, *gecit.* (noot 114).

'... le juge ne puisse substituer son appréciation personnelle à la preuve résultant d'un procès-verbal' (121). Daarenboven moet het tegenbewijs ook volgens de wettelijke voorschriften gebeuren : zo moet het resulteren uit een contradictoir debat en verlopen volgens de wettelijke formaliteiten (122).

50. Het komt de rechter vanzelfsprekend wel toe soeverein de waarde van het tegenbewijs te appreciëren (123) en hij kan dan in een gemotiveerde beslissing de verweerder (niet) vrijspreken. Zo kan een rechter bv. wettelijk besluiten dat het tegenbewijs is gebleken uit de verklaringen van een enkele getuige : hij heeft immers de mogelijkheid er vrij de bewijswaarde van te appreciëren (124).

Merk wel op dat de rechter de elementen moet aanduiden waaruit hij afleidt dat het tegenbewijs van het betreffende proces-verbaal is geleverd - een vrijspraak op de eenvoudige grond "dat de feiten niet (voldoende) bewezen zijn" is niet wettelijk gemotiveerd (125).

51. Het tegenbewijs zal dus - zoals reeds door art. 154 Sv. aangegeven - voornamelijk twee vormen aannemen : het getuigenis en het geschrift. Een bewijs door getuigen zal verklaringen onder eed vereisen ; zoniet verstrekt het slechts eenvoudige inlichtingen die de wettelijke bewijswaarde van het proces-verbaal niet kunnen aantasten (126). Een andere mogelijkheid is het voorleggen van een situatieschets van de plaats van het ongeval, waaruit logischerwijs vergissingen blijken van de bij het proces-verbaal gevoegde schets (127). In verband met dit tegenbewijs kan de rechter steeds aanvullende onderzoeksmaatregelen bevelen. Deze bevoegdheid is niet in strijd met zijn gebondenheid aan de akte met wettelijke bewijswaarde : om zich een duidelijk oordeel te vormen mag hij elke nuttige onderzoeksmaatregel bevelen, zolang hij geen afbreuk doet aan de wettelijke bewijswaarde op grond van eenvoudige ontkenningen of indrukken opgedaan tijdens de zitting (128).

52. Maar bij dit alles blijft de betichte zich toch in een preciaire situatie bevinden : hij moet een volledig tegenbewijs leveren, want de rechter kan zonder tegenstrijdigheid beslissen dat sommige vaststellingen van

(121) GARRAUD, *o.c.*, nr. 465.

(122) LE POITTEVIN, G., *o.c.*, nr. 64.

(123) VAN ROYE, R., *o.c.*, nr. 1998 ; VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 88 ; Cass., 17 januari 1927, *Pas.*, 1927, I, 125.

(124) LE POITTEVIN, *o.c.*, nr. 64.

(125) Cass., 3 mei 1965, *Pas.*, 1965, I, 929.

(126) VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 87.

(127) Pol. Gent, 9 februari 1978, *R.W.*, 1977-78, 2730.

(128) LE POITTEVIN, G., *o.c.*, nr. 63.

het proces-verbaal wel zijn ontkracht en andere niet (129). Als hij - mogelijk in de grote verwarring kort na het ongeval - een bekentenis aflegt en deze wordt vastgelegd in een proces-verbaal levert deze vaststelling (volledig) bewijs op tot het tegendeel (volledig) is bewezen : hij kan ze niet meer zomaar intrekken of ontkennen, ook al heeft hij ze niet ondertekend (130). Bovendien kan het openbaar ministerie (net zoals de burgerlijke partij) indien nodig de aangevoerde tegenbewijzen op hun beurt bestrijden met aanvullende bewijzen (131). Tenslotte zagen we hierboven reeds dat er voor de verdachte vaak een concrete onmogelijkheid bestaat het tegenbewijs aan te brengen (nl. wanneer het proces-verbaal constataties bevat die verricht zijn met behulp van technische apparatuur).

53. Deze principes vinden een toepassing in het geval waarin een auto geverbaliseerd wordt 'in de vlucht' en de bestuurder van de wagen iemand anders is dan de titularis van de nummerplaat. Het Hof van Cassatie besliste hier terecht dat, daar de titularis van de wagen door de Wvw. geacht wordt de dader te zijn van de ermee begane verkeers-overtreding, de vermeldingen in het proces-verbaal volledig bewijs opleveren tot het tegendeel is bewezen. De loutere verklaring van de eigenaar van de wagen dat hij de overtreiding niet gepleegd heeft, volstaat hier niet : het is aan hem om (voldoende) gegevens aan te brengen (132).

54. Wanneer het tegenbewijs is geleverd - wat in het vonnis dient te worden vermeld (133) - moet de betichte zonder kosten van vervolging worden vrijgesproken (134).

Besluit

55. Deze korte -misschien al te korte- behandeling van een complexe problematiek kan tot het stellen van de volgende conclusies leiden.

(129) Cass., 23 februari 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 592.

(130) Cass., 8 december 1970, *R.W.*, 1971-72, 470.

(131) VERVLIET, L., *o.c.*, nr. 87; BRAAS, *o.c.*, nr. 368 in fine; *Pandectes Belges*, tw. 'Force Probante...', nr. 62, nr. 64; LE POITTEVIN, G., *o.c.*, nr. 65; deze laatste auteur spreekt van 'corroboration du procès-verbal'... 'soit pour le préciser, soit pour le compléter, soit pour répondre aux objections de la défense'.

(132) Cass., 5 december 1979, *De Verz.*, 1980, 787.

(133) *Pandectes Belges*, tw. 'Force Probante...', nr. 60; BRAAS, *o.c.*, nr. 369: 'Il doit constater *formellement* la fausseté...'

(134) LE POITTEVIN, G., *o.c.*, nr. 67.

56. a) Het verkeersrecht biedt een van de meest markante illustraties van wat men de '**wereldvreemdheid**' van het recht zou kunnen noemen. Er is vooreerst de paradox dat hoewel aan meer dan 95 procent van de rechtsgeschillen m.b.t. de burgerlijke aansprakelijkheid een verkeersongeval ten grondslag ligt, er zeer weinig belangstelling blijkt te bestaan voor een specifieke behandeling van de materie. Gespecialiseerde werken over verkeersrecht verschijnen er nauwelijks; aan de oprichting van een verkeersrechtbank (zie ook infra, nr. 60) lijkt men niet ernstig te denken. Er is ook de situatie van weggebruiker die als verweerder voor een politierechter terechtkomt en het hele proces over zijn hoofd heen voelt gebeuren: er worden steeds meer gevallen en steeds minder mensen beoordeeld.

57. b) De processen-verbaal met **wettelijke bewijswaarde** (tot inschrijving van valsheid of bewijs van het tegendeel) vormen een uitzondering op het beginsel dat akten van de onderzoeksmacht de rechter slechts eenvoudige inlichtingen verschaffen. Er is dan ook een uitdrukkelijke wetsbepaling nodig om aan bepaalde overheidsagenten verbalisatiebevoegdheid te geven op een afgelijnd domein.

58. c) De uiteindelijke **verantwoording van het systeem** van de wettelijke bewijswaarde is vrij pragmatisch. Niet helemaal ten onrechte wordt aangevoerd dat het een oplossing is voor enerzijds de enorme hoeveelheid betwistingen en vervolgingen die verwerkt dienen te worden en anderzijds het gegeven van de onvolmaaktheid van 's mensen waarnemingen die tot discussies in het oneindige kunnen leiden. Het individueel dient -eens te meer- voor het algemeen belang te wijken. Het systeem dient echter een tegengewicht te hebben, en dit vooral in de uitbouw van een hele waaier garanties die de verweerder moeten worden geboden, zo o.m. de strikte interpretatie van de vormvereisten waaraan een proces-verbaal moet voldoen, en de bescherming van de rechten der verdediging. Hier lijkt een belangrijke taak voor de rechter weggelegd: hij is de meest aangewezen persoon om de belangen van het individu recht te laten wedervaren tegenover een met uitgebreide bevoegdheden uitgeruste onderzoeksmacht.

59. d) Er dient aangedrongen op een wettelijke regeling inzake het gebruik van **technische apparatuur** bij het constateren van verkeersmisdrijven. Zo kan meteen precies worden vastgesteld welke toestellen terzake mogen worden aangewend en in welke gevallen verbalisatie toegelaten is (bv. alleen bij snelheidsovertredingen van meer dan 15 %, of niét bij ernstig gevaar voor verblinding van de bestuurders...)(135). Er kan dan ook een regeling worden getroffen om de verweerder een reële mogelijkheid te bieden een tegenexpertise aan te vragen.

60. e) Het wordt hoog tijd dat men het verkeersrecht als een **autonome rechtstak** gaat beschouwen en als dusdanig uitbouwen. Wat in de rechtspraak een voorname plaats bekleedt verdient ook een voldoende uitgebreide en klare theoretische behandeling. Vergeten we bovendien niet dat wanneer de doorsnee-burger in aanraking komt met het justitiële apparaat, dit zeer vaak n.a.v. een verkeersongeval of -misdrijf is. Hij heeft behoefte aan en recht op een verkeersrecht dat hem werkelijk kan helpen zijn concrete problemen op een aanvaardbare wijze op te lossen.

In dit verband dient ook te worden gedacht aan de oprichting van een 'verkeersrechtbank'. Deze rechtbank zou een belangrijk deel van de dossiers van de politiegerechten op een meer serene en vooral grondiger wijze kunnen behandelen. Ze zou bovendien ook veel beter uitgerust zijn om bv. een tegenexpertise uit te voeren i.g.v. de vaststelling van een overtreding m.b.v. technische apparatuur.

Maar maken we ons niet al te veel illusies. Niet alleen het acute staatsfinancieringsstekort doch ook de permanente onwil van de overheid (in de zin van uitvoerende macht) om de derde grondwettelijke staatsmacht m.n. de gerechtelijke macht van het nodige aantal bekwame magistraten te voorzien laat weinig goeds verhoppen (136). Een adequate rechtsbedeling aan de miljoenen dagelijkse weggebruikers wordt blijkbaar nog steeds niet als een prioriteit beschouwd.

(135) Ons Hof van Cassatie meent dat het 'verblindend karakter' van een Multanova-apparaat 'ne suffit pas à faire considérer l'appareil comme un dispositif éblouissant les conducteurs établi sur la voie publique'. (Cass., 9 december 1974, *Pas.*, 1975, I, 379) Wat volstaat dan wél? Een wettelijke gebruiksregeling van het apparaat kan wellicht meer klaarheid brengen.

(136) LUST, A., 'Mater Justitia, quo vadis?', *R.W.*, 1977-78, 1098.